

Az erőszakos bűnözés differenciálódása és a büntetőpolitika Magyarországon

A magyarországi összбűnözésben létezik egy olyan terület, amely büntetőpolitikai felfogástól függetlenül a kriminálpolitika mindenkori alakítóját a leghatározottabb, legszigorúbb fellépésre ösztönzi, ez a kategória az erőszakos бűнözés. Anómiás viszonyok közepette a társadalmi feszültségek olyan nagymérvűek és a normák olyan szinten devalválódnak, hogy az erőszakos бűнcselekmények is elszaporodnak. A társadalmi közérzet javítása érdekében az állam igyekszik gyors és hathatós válaszokat adni, nem titkolt célul tűzve ki a lakosság megnyugtatását. A 2010-ig tartó, a helyreállító igazságszolgáltatásra építő segítő-támogató büntetőpolitika éppúgy erőteljes válaszokat adott az erőszakos бűнözésre, mint a 2010 óta uralkodó korlátozó-beavatkozó büntetőpolitika. A kivételesen gyors reagálás azonban inkább a választópolgároknak szóló üzenetként volt felfogható mindkét büntetőpolitika képviselőinek részéről és kevésbé volt szakmailag beágyazott. Aktuálpolitikai vonatkozásoktól mentes, a бűнözési jelenséget ténylegesen értő és arra adekvát szakmai válaszokat adó egységes szabályozásra van szükség álláspontom szerint az erőszakos бűнözés kezelése területén. A jogalkotónak kevésbé kell figyelembe venni a média által festett képet és a választásokhoz fűződő jogszabály-alkotási kényszert. Szigorú, ám ténylegesen megvalósítható és egységes büntetőpolitikára van szükség, amely nem ötlet-szinten, lényegében napi aktualitásokra reagálva próbál megoldani évtizedek alatt kialakult és egyre mélyülő бűнözési jelenségeket.

Írásomban arra igyekszem felhívni a figyelmet, hogy az erőszak, bár állandó velejárója az emberiség történelmének, a XX. század végére, a XXI. század elejére Magyarországon is újabb formákban mutatkozik meg, gondoljunk csak az öncélú erőszak, vagy az iskolai agresszió jelenségére. Néhány jogszabályi változásra hívom fel a figyelmet, amely egyértelművé teszi az állami igényt a személy elleni erőszakos бűнcselekmények esetében a hathatósabb reagálásra. A törvényi módosítások azonban véleményem szerint akkor jelentenének hatékonyabb választ az adott jelenségre, ha nem széttagolt lépések lennének, hanem egymásra épülő lépcsők alakítanák a büntetőpolitikát. A választópolgár biztosan megnyugvással konstataálta a rablás előkészületének büntetendőségét (2008. évi LXXIX. törvény), ám azt csak a büntetőjogászai szakma látja át, hogy az ilyen irányú szigorítás a gyakorlatban – már csak bizonyíthatósági nehézségek okán is – szinte semmilyen relevanciával nem bír. A gyermek- és fiatalkori deviancia,

kriminalitás brutálissá válásával kapcsolatban is szükség van állami reakcióra, a büntetőpolitika szintjén is, azonban határozott szakmai álláspontom, hogy e területen a büntetőjog valóban csak az ultima ratio szerepet vállalhatja fel és a jelenséget a büntetőjogot megelőzően kell az államnak komoly társadalmi problémaként kezelnie.

I. JOGSZABÁLYI VÁLTOZÁSOK

A 2008. évi LXXIX. törvény 1. §-ának indokolásában olvashatjuk, hogy az utóbbi időszakban tapasztalható az erőszakos cselekmények elszaporodása, a társadalmi agresszió növekedése. A miniszteri indoklás szerint azért van szükség a leginkább elterjedt és legsúlyosabb bűncselekmények esetében a büntetőjogi felelősségre vonás határainak kiszélesítésére, mert elszaporodtak az erőszakos események. A társadalmi együttélés rendjének védelme érdekében szükségesnek tűnik egyes további személy vagy vagyon elleni erőszakos, illetve közvesélyt okozó magatartások előkészületének büntetendővé nyilvánítása.

A 2009. évi LXXX. törvény a súlyos, erőszakos bűncselekmények elleni hatékony fellépés érdekében megalkotta az erőszakos többszörös visszaeső fogalmát. A Büntető Törvénykönyv 137.§. 17. pontja így határozza meg az új elkövetői kategóriát: *erőszakos többszörös visszaeső az a többszörös visszaeső, aki mindhárom alkalommal személy elleni erőszakos bűncselekményt követ el.*

A Btk. 137.§. 17. pontja felsorolja személy elleni erőszakos bűncselekményeket, amelyek megalapozzák az új elkövetői kategória megállapíthatóságát. Az új elkövetői kategóriára vonatkozó szigorúbb jogkövetkezményeket is megjelöli a törvény. 97/A. §. (1):

Az erőszakos többszörös visszaesővel szemben az erőszakos többszörös visszaesőkénti minősítést megalapozó, súlyosabban büntetendő személy elleni erőszakos bűncselekmény büntetési tételének felső határa szabadságvesztés esetén a kétszeresére emelkedik. Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladja, vagy a törvény szerint a bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni.

További rendelkezése a Btk-nak, hogy az erőszakos többszörös visszaesővel szemben a büntetés enyhítésének nincs helye, illetve a szabadságvesztés helyett nem szabható ki közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás esetükben.

A 2010. évi LVI. törvény 6. §-a az alábbiak szerint változtatta meg a Közfeladatot ellátó személy elleni erőszak törvényi tényállását:

230. § (1) A 229. § rendelkezései szerint büntetendő, aki az ott meghatározott cselekményt közfeladatot ellátó személy ellen követi el.

(2) Aki a 229. § (1)-(3) bekezdés szerinti bűncselekményt a közoktatásról szóló törvényben meghatározott közfeladatot ellátó pedagógus, vagy a nevelő és oktató munkát közvetlenül segítő alkalmazott sérelmére követi el, az (1) bekez-

dés esetén egy évtől öt évig, a (2) bekezdés esetén két évtől nyolc évig, a (3) bekezdés esetén öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A 2010. évi LXXXVI. törvény a közbiztonság javítása érdekében született. 1. § -a Szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény 14. § (2) bekezdését ekképp módosítja:

„(2) Az elzárás legrövidebb időtartama egy nap, leghosszabb tartama - a 24. § (1) bekezdésében foglaltak kivételével - hatvan nap, fiatalkorú esetén harminc nap. Az elzárás végrehajtása során a fiatalkorút a felnőtt korútól el kell különíteni.”

Szándékoltan idéztem a négy módosítást, illetve miniszteri indoklás részletét egy helyütt, saját kommentárt nem iktatva az egyes jogszabályi hivatkozások mögé. Így próbálom láthatóvá tenni, hogy van a magyarországi bűnözésnek egy olyan területe, amelyre a különböző politikai programok, a különböző kriminálpolitikák is azonosan reagálnak, ez pedig az erőszakos bűnözés.

A fent hivatkozott négy törvény két különböző büntetőpolitika, a 2002-től 2010-ig tartó segítő-támogató és 2010-től újra teret nyerő korlátozó-beavatkozó büntetőpolitika időszakában született. A személy elleni erőszakos bűncselekmények vonatkozásában szinte alig érzékelhető, hogy a 2008-ból és a 2009-ből származó törvények az előző büntetőpolitika segítő-támogató rendszerének szellemében fogantak és csak a 2010-ből hivatkozott két törvény született meg a korlátozó-beavatkozó kriminálpolitika égíse alatt. Mivel magyarázhatjuk a szabályozások e sajátos összecsengését? A bűnözés egy rendkívül veszélyes területének, az erőszakos bűnözésnek az alakulásával, a lakosság félelemérzetének növekedésével, amelyre törvényhozói szintű választ kívánt adni az állam.

II. AGRESSZIÓ, A TÁRSADALMI LÉT VELEJÁRÓJA

Az agresszió olyannyira meghatározó jellemzője az embernek, hogy az általa teremtett mítoszok szereplőit sem volt képes másként megalkotni, mint állandóan civakodó, egymás ellen törő lényeket. Gondoljunk csak a görög mitológiai alakokra; az istenek, titánok, gigászok állandó harcban állnak egymással. Kronos, az időisten egyaránt ellenségnek tekintette apját, majd gyermekeit. Apja, az égisten ellen azzal a sarlóval tört, amelyet anyja, a földistennő adott a kezébe, mondván, torolja meg a rajta és testvérein esett sérelmeket. A több ezer éves mitológiai történet nap mint nap lejátszódik manapság is, amikor a család fő zsarnokságától szenvedő család akár évtizedes gyötrelmek után végez kínzójával. Kronos a gyermekeit születésük után – az egy Zeusz kivételével – mind lenyelte, nehogy azok elfoglalják trónját. Goya festményén – Az Idő felfalja gyermekeit – hatásosan ábrázolja a gyermekeit elnyelő istenalakot. A pozícióért, hatalomért folytatott harc korunkban is elvezethet a rivális ellen elkövetett erőszakhoz, a küzdő felek „lenyelhetik” a vetélytársat.

A bibliai történetek sincsenek híján az erőszaknak, a sok tanulságos történetből kiemelkedik Káiné, aki féltékenységből öl, mégpedig tulajdon testvére életét veszi el. A Biblia szerint az Úr csak az Ábel által felkínált ajándékot fogadta el,

Káinéra nem is tekintett. Ez olyan indulatot váltott ki Káinból, hogy rátámadt testvérére és megölte. A híres magyar pszichológus, Szondi Lipót könyvet írt Káinról, a törvényszegőről, aki szerinte a Gonosz megtestesítője.^[1] Meggyőződése, hogy vannak Káin-hajlamú emberek, akik a Mózes-alkatú emberektől eltérően, nem képesek megküzdeni indulataikkal és embertársaik ellen fordítják azokat. Könyvében egy történészt idéz, aki így sommázza az emberiség történelmét: „Törzs törzs ellen, falu a város ellen, lovag a polgár ellen, a fejedelem az egyház és a nemesség ellen, a hívő a hitetlen ellen, a kultúrnemzet a természeti népek ellen, a nemzetek az elnyomók ellen, a kontinentális hatalmak a tengeri hatalmak ellen, az államszövetségek a szuperhatalmak ellen, a világrendszerek a viláгурalmi törekvések ellen harcolnak, és ugyanígy a paraszt a földesúr ellen, a polgár a kivételezettek ellen, a liberálisok a bürokrácia ellen, a képviselő a korona ellen, a pacifista a fegyverkezés ellen, a munkás a tőke ellen, a terrorista a többség ellen, az anarchista a mindenható állam ellen harcol.”^[2] Maga Szondi a következőket teszi ehhez hozzá: „Káin uralkodik a világon... Ő irányítja az embert a bölcsőtől a koporsóig, a világot pedig a kőkorszaktól az atomkorig és még azon is túl.”^[3] Természetesen a kép azért Szondinál sem ennyire sötét, hiszen vannak Mózes-emberek, akik indulataikat megfékezik, és akik szigorú törvényeket alkotnak a társadalom rendje, jó közérzete érdekében.

A történelemben azt látjuk, hogy nemcsak az egyes ember támad embertársára, hanem népek törnek népek ellen. Az emberiség folyamatosan háborúzik. Nagy Sándor és Napóleon azért vezették harcba katonáikat és okozták sok tízezer ember halálát, hogy területet hódítsanak. Mások bizonyos eszmék ellen folytattak irtóhadjáratot, megint mások pedig saját eszmerendszerük elterjesztését kívánták tűzzel-vassal elérni. Az államok sokszor saját polgáraik ellen folytattak háborút, a veszélyesnek ítélt polgárokat az igazságszolgáltatási rendszer révén kívánták kiiktatni. A halálbüntetés a legkegyetlenebb megnyilvánulása az állami erőszaknak, ahogy Beccaria fogalmaz, a halálbüntetés nem más, mint a nemzet háborúja egy állampolgár ellen.^[4] Mégpedig igen látványos háború volt ez a középkorban, hiszen a kivégzések nyilvánosak voltak és igyekeztek különféle kínzásokkal fűszerezni, nehogy elégedetlenkedjen a megjelent nézőközönség.

A művészetet is folyamatosan foglalkoztatja az erőszak.^[5] Az egyes alkotások igen érzékletesen mutatják be a különböző motívumok kiváltotta erőszakos cselekedeteket. Shakespeare drámáiban olvashatunk politikai gyilkosságról, szerelemfélétségből elkövetett ölésről és olyan háborúskodásról, amely már családi hagyomány. A XIX. századi operairodalomban a személyes bosszú a sértett fél erkölcsi joga, a Rigoletto, a Parasztbecsület is jól példázzák ezt. Az isten háta mögötti barbár világban Árvácskának, a kis lelenclánynak borzalmas testi-lelki kínokat kell elszenvednie. A szadista felnőttek igavonóként dolgoztatják,

[1] Szondi, 1987

[2] Volz, P., idézi: Szondi, 1987, 40.

[3] Szondi, 1987, 41.

[4] Beccaria, 1989, 63.

[5] Domokos, 2000, 9–13.

kizsákmányolják, emberi méltóságától megfosztják az árva gyermeket Móricz regényében. Takaró Sándort az ágyban fojtja meg felesége, Nelli, aki nem bírja tovább a gazdag paraszti családból származó és egyre magasabbra törő férje természetét. Németh László azt mutatja meg, miként fokozódik az iszony a fiatalasszonyban, s miként vezet el ez az érzés a gyilkosságig. Dosztojevszkij már-már pszichoanalitikusi szakszerűséggel megírt regényeire sokat hivatkoznak a lélekgyógyászok, ám a társadalomtudomány számára éppoly tanulságosak az egyén belső motivációit és a társadalmi viszonyokat egyaránt elemző művek. Raszkolnyikovnak azért kell megbűnhődnie, mert úgy érezte, joga van ölni. A bűnről elmélkedve – „a betegség szüli-e a bűntettet, vagy magának a bűntettnek sajátos természetéből következik, hogy mindig együttjár valami beteges folyamattal?” – megérett benne az elhatározás, hogy gyilkolni fog, s hónapokon át mindent precízen megtervezve, végül véghez is vitte tettét, baltájával háromszor csapott le áldozatára, az öregasszonyra.

A gyermeki kegyetlenséget, a szadisztikus hajlamokat mutatja be egyik regényében William Golding, parabolisztikus írásában a hajótörést szenvedő gyerekek az állati kegyetlenség szintjére süllyednek, mire egy hajó észreveszi füstjeleiket. A tudatlanság, a babonák, a bűnbakkeresés a kiváltója Kuprin kisregényében a kettős gyilkosnőnek. A nagyanyjával együtt az erdőben élő gyönyörű lány, Oleszja és a városból érkezett fiatal férfi szerelmét rossz szemmel nézik a perebrodi parasztok, és amikor a jégeső elveri a fél falu termését, babonás kegyetlenséggel támadnak a boszorkánynak tartott nőkre.

Kosztolányi Édes Annája tíz hónapon keresztül némán tűri, ahogy gazdáit rabszolgaként dolgoztatják, lelkileg megalázzák, unalmukban és gőgjükben játékot űznek vele. Nem szól, nem lázad fel, nem menekül el, teljesíti minden kívánságukat, aztán egy nap fogja a nagy konyhakést és véget vet mindennek. Gazdáit gépet csináltak belőle és ő úgy ölt, mint egy gép. Guillaume-tól azért idegenkedett az anyja, mert férje gyűlöletes vonásait vélte felfedezni benne. Mauriac kisregényében boldogtalan házassága miatt kisfián áll bosszút az érzelemszívár, rideg asszony és addig gyöttri szeretetre vágyó gyermekét, míg végül az a halálba menekül a gyilkos anyai szavak elől.

Rideg Sándor novellájában a háborúból hazatérő katona képtelen abbahagyni az öldöklést, és falujában is folytatja a háborúzást. Igen érzékletes ábrázolása ez az írás annak, miként vetkőzik ki az ember háború idején ember mivoltából. Capote regényében hidegvérrel oltják ki családok életét a bűnözők azért, hogy anyagi javaikat megszerezzék. Az elkövetők számára más ember élete semmit nem jelent, teljes közönnyel gyilkolnak, egyedüli mozgatórugójuk a haszonszerzési cél. A médiából áradó erőszakhullám veszélyére hívja fel a figyelmet Ben Elton Pattogatott vérfürdő című regényében. A regény Oscar-díjas rendező főhőse gyilkosságokról szóló történeteket talál ki és filmesíti meg, amelyet aztán egy pszichopata fiatal pár az életben megvalósít. A történet valóságos vérfürdőbe torkollik.

Pusztító hajlamok laknak tehát bennünk, az emberben megvan a késztetés arra, hogy a másik ellen törjön. Konrad Lorenz etológus idézi Erich von Holstot, aki így ír: „Ha egyszer valamilyen üdvtan csakugyan a Föld egészét meghódítaná, akkor azonnal szétesne két táborra (az egyik lenne az igazhítűeké, a másik

az eretnekeké), fellángolna a harc, és nem is szűnne, mert az emberiség már csak ilyen, ha tetszik, ha nem.”^[6] „... Az emberi szellem a technokrácia útján haladva magának az életnek és ezáltal az emberi léleknek is az ellenségévé vált.”^[7]

III. ERŐSZAK AZ ISKOLÁBAN

A Colorado állambeli Littletonban 1999. április 20-án két őrjöngő diák lőfegyverekkel és robbanóeszközökkel felszerelve ámokfutásba kezdett. A Columbine-i tragédia örökre bevonult az emberiség „fekete krónikájába”. Harris és Klebold 12 diákot, 1 tanárt megölt, 23 személyt súlyosan megsebesített. Végül magukkal is végeztek. Az eredeti terv jóval nagyobb mézszárlás volt. 95 robbanószerkezetet készítettek. Teljes „siker” esetén 250 áldozatra számítottak. A borzasztó tettek elkövetői borzalmas lelkiállapotú fiatalok voltak, ahogy Aronson nevezi őket „patológiás lúzerek”. Mindkét fiú teljes családban élt, középosztálybeli szülőkkel, viszonylagos jólétben. Mindketten szerették szüleiket, a videón azt üzenték nekik, hogy ne magukat hibáztassák, ők jó szülők voltak. És amiatt se hibáztassák magukat, hogy nem vették észre a jeleket, mert nem lehetett észrevenni. Harris a videón pl. Shakespeare Viharjából is idézett: „szült már jó öl rossz magzatot”. Aronson szerint a Columbine-i tragédia egy társas helyzetből fejlődött ki. Ez a társas helyzet az amerikai iskolákban uralkodó légkörre vezethető vissza. Az iskola Amerikában csatatér. A ranglétra alsóbb fokain állók rendszeresen szoronganak az iskolától, az iskolában, minden nap becsmérlés vár rájuk. A sportolók, jó tanulók a nagymenők, a tanárok velük kivételeznek. Különböző alárendelt rétegek vannak. A hierarchia legalján a lúzerek, kirekesztettek állnak, akiket szinte kötelező gúnyolni, megalázni, tönkretenni a ranglétra felsőbb fokán állóknak. A Columbine-i középiskolában nagyon rossz volt a légkör. Az iskola vezetői kivételeztek a zsarnokoskodó élsportolókkal. Elnézték a kegyetlenkedéseiket. A fizikai bántalmazás és a szóbeli megalázás sokkal gyakoribb volt, mint más iskolában.

Harris és Klebold a vesztesek közé tartoztak. A nyertesek jogosnak vélték a kigúnyolásukat, megalázásukat. Harrist iskolatársai bosszantóan kívülállónak, különködőnek tartották. A család egy másik városból költözött át és az ottani iskolában szerették az osztálytársai. Az új iskolában azonban nem fogadták be. A két lövöldöző tanulmányi teljesítménye átlagon felüli volt, de a menő csoportok ennek ellenére nem fogadták be őket. Darkoknak, gótoknak hívták őket, mert fekete ruhában jártak, télen-nyáron hosszú viharkabátot viseltek.

Korábbi iskolai mézszárlásoknál is egyértelműen megállapítható: a lövöldözők fokozottan feszült lelkiállapotban voltak a kirekesztettség, az elszenvedett sérelmek miatt. Kórosan reagáltak le az őket ért sérelmeket. Aronson a következő törvényszerűségeket véli felfedezni az amerikai iskolai lövöldözések eseté-

[6] Lorenz, 1994, 210.

[7] Lorenz, 1996, 146.

ben: az elkövetők fiúk, kamaszok, rendelkeznek lőfegyverrel. További jellemző, hogy erőszakos filmeket néznek, jóval többet, mint az átlag és erőszakos videojátékokkal játszanak.^[8]

A saját maguk által készített videofelvételen Harris és Klebold elmondják, hogy egyetlen céljuk a megtorlás. Nemcsak azokat akarták megölni, akik bántották őket, hanem mindenkit. Eddig mindenki alázta, bántotta őket. Zavart elméjükkel azt hitték, hogy most kivívják a tiszteletet. Férfihoz méltóan tűrték korábban a megaláztatást, nem látszott rajtuk, hogy mennyire fáj nekik. De belül gyűlt a düh és a gyűlölet. Harris még a pszichiáterének se beszélt soha a megaláztatásokról. Nyilvánosan hidegvérűen viselkedtek. Olyan mélyen elfojtották a szégyenérzetet, hogy a végén elszabadult a pokol és egyetlen cél vezérelte őket: a bosszú.

Aronson szerint a középiskolákban csökkenteni kell a zaklatást, megszégyenítést, sértő viselkedést. A fiatalok kudarcűrő képességét is fejleszteni kell, amennyiben megalázzák őket, ne a végletes, végzetes megoldáshoz forduljanak, hanem képesek legyenek feldolgozni magukban a bántást.

A 2010. évi LVI. törvény a magyar iskolai erőszakra kíván reagálni. Általános Indoklása szerint a választói akarat támogatta az új büntetőpolitikai intézkedéseket, így például a tanárok fokozottabb védelmét. Az utóbbi időszakban elszaporodtak a tanárok elleni erőszakos cselekmények, amelyek jelentős részét gyermek- és fiatalok, elenyésző részét pedig az ő felnőtt hozzátartozói követték el. Maga az Általános Indoklás is elismeri, hogy az iskolai erőszak összetett probléma és komplex megoldást igényel, azonban a reagálás részét kell, hogy képezze a büntetőjog eszközrendszere is. A korábbi büntetőjogi védelem nem volt elég visszatartó erő az ilyen bűncselekmények megelőzésére, ezért szükség volt arra, hogy a Büntető Törvénykönyv fokozottabban védje a közoktatásban dolgozó pedagógusokat.

Nincs még egy olyan területe a kriminalitásnak, amely annyira érzékenyen reagál egy társadalom mentális, erkölcsi állapotára, mint a gyermek- és fiatalok bűnözése. Míg a felnőtt társadalom elképedve nézi a gyermek- és fiatalok elkövetők egy részének brutalitását, bestialitását, addig kevesen gondolnak bele abba, hogy minden a társadalmi környezetben, a felnőttek értékrendszerén múlik. Ha gyökeres változást akarunk, a helyes válasz természetesen a szociálpolitika és az oktatáspolitikai területén keresendő.

A közbiztonság javítása érdekében született 2010. évi LXXXVI. törvény 1. §-a nyomán érdemes felidézni Balogh Jenő gondolatait, aki 100 évvel ezelőtt kezdeményezte a Csemegi Kódex első novelláris változtatását, a „felesleges és ártalmas szabadságvesztés büntetés mellőzését” javasolta. Társadalmi támogatás nélkül sem működik a fiatalok bűnözésének megelőzése, szükséges a patronázs intézménye. A fiatalok kriminalitásának növekedését nem deresssel és nem bitófával kell visszaszorítani – mondja 1909-ben –, hanem „a büntetést egészen

[8] Aronson, 2009, 57.

mellőző nevelési eszközökre” van szükség.^[9] Az 1-2 hónapi fogháznak semmi eredménye és hatása nincs, céltalan és értelmetlen. A rövidtartamú szabadságvesztés nem alkalmas arra, hogy a fiatalok züllésének és bűncselekményének okait és tényezőit elhárítsa. Nem fér meg sem az emberiséggel, sem az okossággal. Kegyetlen, céltalan s az elítélre és az államra is egyformán káros. A laikus közvélemény azt hiszi – hívja fel a figyelmet Balogh –, hogy a 2-3 napi fogház kiszabásával a fiatalok megkapta megérdemelt, igazságos büntetését, a jogrend helyreállt. Balogh szerint épp ellenkezőleg: ez a néhány napi elzárás vagy fogházbüntetés „többet árt, mint amennyi kedvező hatása lehetséges”. Akár egynapi fogház is örök bélyeg marad rajta, „kitaszítja őt a tisztességes társadalomból”. „A patronage-tevékenység körében száz számra észleljük, hogy társadalmunk a fogházból szabadult, különösen a többször büntetett fiatalokkal szemben mekkora bizalmatlansággal viseltetik!”

Balogh nemcsak azt fogalmazza meg, hogy nem éri el a célját, továbbmegy: annak káros, kontraproduktív hatásaira hívja fel a figyelmet. Szerinte a teológus és a morálpedagógus munkája sokkal többet ér, mint a legnagyobb gonddal keresztülvitt börtönrendszer.

Míg általában a büntetés célja hármasságban fogható fel napjaink elfogadott büntetőpolitikai irányvonala szerint: a társadalomvédelmi, a prevenció és a megtorló funkció egyenlő mértékben kap szerepet a szankciók kialakítása és alkalmazása során, addig a fiatalok esetében, már csak pragmatikus szempontból is, elsőbbséget élvez a bűnmegelőzés, a prevenció és azon belül is leszűkítve, a differenciálás és egyéniesítés szellemében a speciális prevenció.

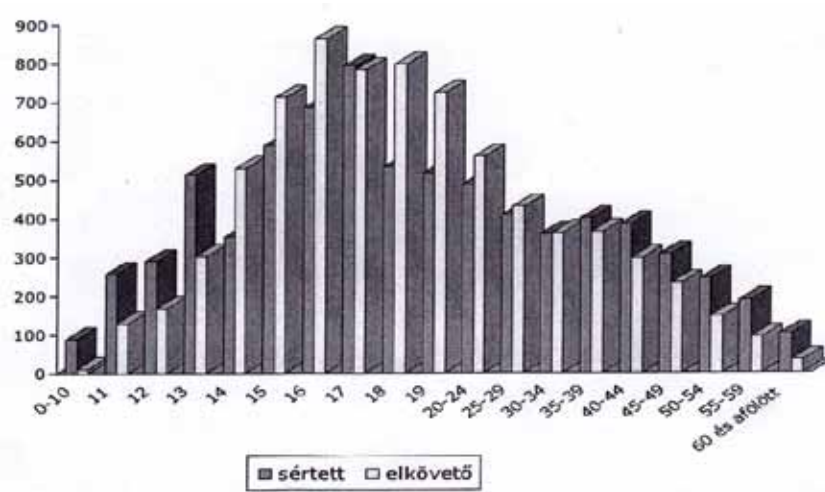
Mind társadalmi, mind állami szinten a fiatalok sajátosságok még teljesebb megismerése vezethet el ahhoz, hogy a XXI. század elején a megváltozott technikai, társadalmi viszonyok közepette felnövő fiatalok megváltozott világát megértse a felnőtt társadalom és az illetékes hatóságok. Újabb tudományos kutatások, szociológiai felmérések, kriminológiai vizsgálatok szükségesek. A fiatalokkal foglalkozó valamennyi szakember számára biztosítani kell a legújabb tudományos eredmények megismerését, a legfrissebb kriminálstatisztikai adatok ismeretében kell munkájukat végezni.

Az ezredfordulót követő bűnözési helyzet című 2010-es összeállítás szerint a gyakorisági mutatók elárulják, hogy a 14 és 18 éves kor között lévők mintegy kétszeresére nagyobb arányban vesznek részt a bűnözésben, mint a 18 évesnél idősebb népesség.

[9] Balogh, 1909, 203.

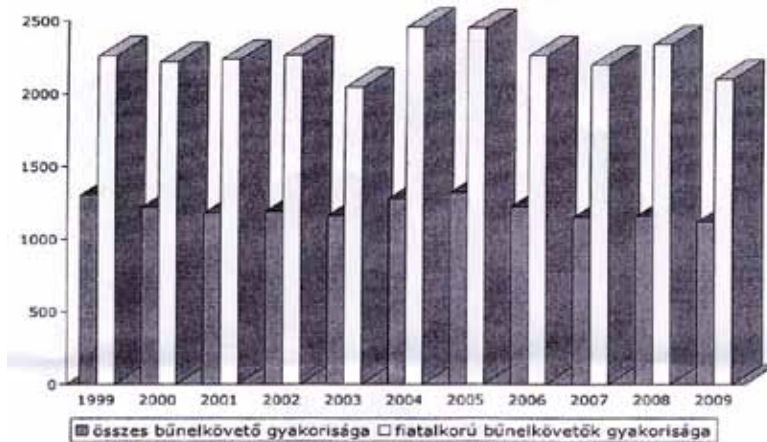
1. ábra

Az erőszakos bűncselekmények sértettjeinek és elkövetőinek gyakorisága saját korcsoportjukban a 2009. évben

2. ábra

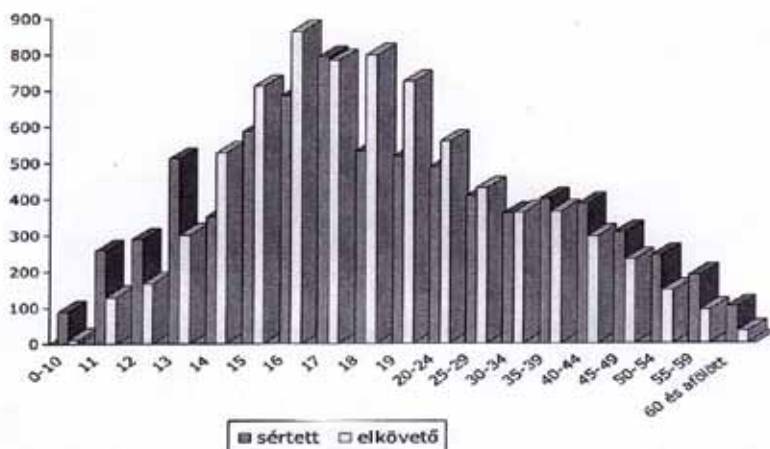
Regisztrált bűnelkövetők gyakorisága saját korcsoportjukban

„Az erőszakos bűncselekmények bűnelkövetőinek gyakorisági mutatói még beszédesebbek, ugyanis azt jelzik, hogy amíg a teljes lakónépesség nagyjából változatlan arányban vesz részt az erőszakos bűnözésben, addig a fiatalkorú népesség erőszakos bűnözésben mutatott aktivitása egyre növekszik. Az évtized elején a fiatalkorúak arányaiban még csak kétszer, az elmúlt évben azonban már közel négyszer múlták felül a teljes lakónépesség erőszakos bűnözésben való részvételét.”

3. ábra

Az erőszakos bűncselekmények sértettjeinek és elkövetőinek gyakorisága saját korcsoportjukban a 2009. évben

(Elemzés az egységes nyomozó hatósági és ügyészségi bűnügyi statisztika adatai alapján. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Statisztikai és Elemző Osztály. Budapest, 2010. 37. és 39. <http://crimestat.b-m.hu/> Bűnözési helyzetértékelés.pdf)

IV. A MÉDIA AGRESSZIÓT KÖZVETÍTŐ SZEREPE

A fogyasztás egyedüli életfeladattá, „világnézeté” tétele rendkívül veszélyes a társadalmak stabilitására: a külsőségeket, tárgyakat elvesztő ember egyúttal a talajt is elveszti a lába alól. A média nem arra szocializálja, hogy fegyelmezett állampolgárként viselkedjen, belső emberi értékek után nézzen. A fogyasztói társadalom az azonnali, mohó szerzésre tanít; türelemre, visszafogottságra nem. Ez az ellentmondás nagy társadalmi válságokat szülhet, és nemcsak egyéni agresszió, hanem tömeges erőszak is keletkezhet e nyomán.

Merton évtizedekkel ezelőtt állapította meg, hogy a pénz mindenhatóságába vetett hit és a médiában ahhoz fűződő sikerpropaganda egyes rétegeket arra készítet, hogy a számukra törvényesen el nem érhető státuszszimbólumokat akár normasértés útján is megszerezzék.^[10] Ez pedig történhet erőszak útján is.

A média készséges segítője a pénzvilágnak, a gazdasági életnek, közvetett és közvetlen módon egyaránt. Reklámozza az eladni kívánt termékeket, szolgáltatásokat, másrésztől bizonyos bulvármédiák mindent megtesznek a tömegek „jó vásárlóvá nevelésében” a végtelenségig lebutított műsoraikkal. Az internet egyik káros hatására példa a következő, finnországi eset. 2007. november 8-án

[10] Merton, 1980.

egy 18 éves finn fiú nyolc embert ölt meg egy középiskolában. A fiú internetes chatpartnere elárulta, hogy a finn fiú példaképének tartotta a columbine-i vérengzés két elkövetőjét. Az interneten nagy tudásra tehetünk szert, sok fiatal azonban olyan tudáshoz is hozzájuthat, amelyet értelmi, érzelmi képességei, szocializációja alacsonyabb foka miatt nem képes megfelelően feldolgozni.

A számítógépes játékok erőszakos világáról és a veszélyeztetettek számára torz szocializációs hatásáról is sok kutatást folytattak már. Egy németországi eset a legújabb példa arra, hogy egy-egy erőszakos játék az amúgy is devianciára hajlamos egyéneknek mintát is adhat. Egy 19 éves fiatalember halálra rugdosott egy 51 éves hajléktalant. Az elkövető a bíróság előtt elmondta, hogy a SmackDown vs. Raw 2006 nevű számítógépes játék néhány jelenetét akarta élőben is kipróbálni a férfin. A vádbeli napon délutántól késő estig játszott a programmal. Éjfél után indult haza, és ekkor találkozott a hajléktalannal. Lelőkte egy aluljáró lépcsőjén. Amikor leért hozzá, elkezdte rugdosni. Az ügyben szakértőként Manfred Spitzert kérték fel, aki Németországban nagy tekintélynek örvendő agykutató, az ulmi egyetemi klinika igazgatója. Spitzer szerint semmi kétség sem fér ahhoz, hogy a számítógépes játék volt a támadás kiváltója. A fiatal egyszerűn elismételte azt, amit a számítógépen játszott. Az eset hátborzongató ellentmondása, hogy míg a játékban rendre veszített, addig az életben befejezett emberöléssel zárult a „jelenet”.^[11]

A columbine-i lövöldözők egyike Marylin Manson rajongója volt. A Marylin Manson együttes megalakulásakor minden tag nevet változtatott oly módon, hogy egy női szex-szimbólum és egy sorozatgyilkos nevét vették fel. A provokáció egyértelmű volt. Azóta is folyamatosan bizonyítják szélsőséges világnézetüket, azt, hogy egy gonosz, bizarr világot kínálnak fel fiatal rajongóik számára. Rondák, visszataszítóak, mindent megaláznak, támadnak, megsemmisítenek, ami a középosztálybeli amerikai polgár számára érték lehet. Azok számára nyújtanak alternatívát, akik nem képesek a középosztálybeli értékek szerint élni. A magukat elveszettnek, kizsárolottnak érző fiatalokat gyűjtik maga köré, egy kifacsart, fejére állított, nagyon torz világot kínálva nekik. Az értelmesebb fiatal tisztában van azzal, hogy mindez csak divat, image és legenda, de a nagyon elkeseredettek, a valóban betegek és torzságra hajlamosak kapaszkodót látnak benne, és el akarják hinni, hogy létezik ilyen sötét és gonosz világ.

A columbine-i vérengzők élettörténetét utóbb pszichiáterek vizsgálták naplójegyzetek, videofelvételek, tanúvallomások alapján (őket már nem lehetett megkérdezni, mert a vérengzést követően öngyilkosok lettek). Két teljesen eltérő mentalitású fiatalról van szó, akiket úgy neveztek el, hogy a pszichopata és a depressziós. A pszichopata erős gyűlöletet érzett a társadalom iránt, felsőbbrendűségi érzései voltak, mindenkit megvetett, lenézett. Ő jóval nagyobb akciót szervezett egy általa lenézett „iskolai lövöldözésnél”, de a házilagosan összeszkbált bombák nem érték el az általa kívánt hatást. Ő volt az, aki Marylin Mansont és zenéjét szerette. A másik lövöldöző depressziós volt, és csak kiszol-

[11] Spitzer, 2005.

gálta erősebb személyiségű társát.

A káros befolyásolás elleni legalapvetőbb védekezés annak a tudatosítása, hogy a fogyasztói társadalomban mindennek az alapja a profittermelés, a minél nagyobb anyagi haszon megszerzése. A fogyasztóvédelem oktatásához hasonlóan a média-ismeretek tanítása során is tudatos média-fogyasztókat kellene nevelni. Kritikával kell fogadni a média által kínált káros árut. Ha ezt a szülő megtanulja, át tudja adni gyermeke számára is. A médiapedagógusok a filmkészítés technikai oldalával is megismertethetik a tanulókat és máris jobban elvállalja a fikció és a valóság a hallgatók képzeletében, tudatában.

V. ÖNCÉLÚ ERŐSZAK ÉS SPECIÁLIS REAGÁLÁS

Vannak, akik vitatják a motiválatlan erőszakos bűncselekmények létét. Álláspontom szerint az erőszakos bűncselekmények körében megjelentek újfajta elkövetési módozatok és éppen az elkövetés módja miatt tűnik motiválatlanak az amúgy konfliktust feloldani, vagy szükségletet kielégíteni kívánó cselekmény. Jómagam „öncélú erőszaknak” neveztem el azt a fajta agressziót, amely manapság nem egy konfliktusfeloldó, vagy szükségletkielégítő bűncselekményhez társul. A motiválatlan erőszak kifejezést azért nem tartom helytállóknak, mert igen erőteljes motívum indítja az elkövetőket az erőszak alkalmazására. Ezeket az elkövetőket ugyanis az motiválja, hogy minél nagyobb gyötrelmet, szenvedést okozzanak a másoknak. Új típusú elkövetők jelentek meg, akik abban lelik örömüket, ha látják mások testi és lelki szenvedését, akikben nincs a szájalomnak egy szikrája sem. Ami igazán aggasztó, a fiatalok, nem egy esetben gyermekkorú elkövetők jellemzője a súlyos agresszió. Olyan fiatalok nőnek fel, akik nem ismerik a lelkiismeret-furdalást, a büntudatot. Olyanok, akiknek nem annyira érzelmeik, mint inkább indulataik vannak. Számos oka van annak, hogy miért váltak destruktív személyiséggé. Ők azok, akik nem építeni, hanem pusztítani, rombolni akarnak. Szubkultúrájukban pedig státuszt vívnak ki ezzel a fajta viselkedéssel. Az adott cselekmény megvalósításához „feltétlenül szükséges” erőszakon túl, jóval kegyetlenebb, brutálisabb módon hajtják végre a cselekedeteiket az elkövetők.

Az öncélú agresszió másik megjelenési formája nem kapcsolódik valamely elsődleges szükségletkielégítő bűncselekményhez. Egyes társadalmi csoportok a konfliktusaikat nem ott és azzal szemben oldják fel, ahol és akivel kapcsolatban felmerült, hanem más területen. Ha társadalmi helyzetük, adottságaik folytán nem tudják, vagy nem merik a konfliktus valódi vagy vélt okozójával szemben az érdekeiket érvényesíteni, másutt keresnek „áldozatot”. Maga az erőszak vált szükségletté a számukra. A saját szubkultúrájukban ugyanis ezzel szerezhetnek tekintélyt maguknak.

2000-ben tett megállapításom mára sajnos semmit nem veszített érvényességéből: „Manapság nem egy esetben kizárólag az áldozat szenvedésének látványa miatt követnek el erőszakos bűncselekményeket a városi unatkozó fiatalok. Megjelenik »az unalomból ölés« jelensége. Több bűnesetet megismerve, kiala-

kult bennem az a vélekedés, hogy ma a fiatalok egy bizonyos csoportja számára az erőszak az »önmegvalósítás« eszköze és a szabadidő eltöltésének »divatos« módja. Céltalanul járva-keelve az utcán, ma már nem elégszenek meg az »egyszerű« garázdasággal, kötekedéssel. Többre vágnak, látni akarják, amint a nekik kiszolgáltatott egyén szenved, megalázkodni kényszerül.”^[12]

Magyarországon is tanúi lehetünk „ámokfutó” cselekményeknek, Korinek László a budapesti „Mc’Donalds”-es lövöldözést hozza fel példaként, ahol ketten meghaltak, ketten pedig életveszélyes sérüléseket szenvedtek. „Ok nélküli” bűncselekményként definiálja ezeket az ámokfutó jellegű cselekményeket és felhívja a figyelmet arra, hogy sem túldimenzionálni, sem pedig figyelmen kívül hagyni nem szabad ezt az új jelenséget a magyar bűnözés területén. „Emellett fontos az is, hogy a »helyén kezeljük« a problémát, vagyis óvakodjunk a veszély alábecsüléséről, miközben az elhamarkodott következtetések levonását is el kell kerülni.”^[13]

Csíkszentmihályi Mihály^[14] szerint ahhoz, hogy minőségi életet élhessünk, nem passzivitásra, hanem aktív tevékenységre van szükségünk. „Passzivitásra és függőségre kárhóztató tevékenység” például a tévénézés. Gyermekeinknek pedig még inkább fontos az alkotás, a tevékenykedés. Csíkszentmihályi „flow”-nak, áramlatnak nevezi azt az állapotot, amikor az egyén képes kiteljesedni, amikor igazán jól érzi magát. Ez passzív tevékenységek közben lehetetlen. Csíkszentmihályi gondolatai megfontolandók, hiszen a magyarországi erőszakos bűncselekményt megvalósító fiatal elkövetők körében a szabadidő céltalan eltöltése, az unatkozás figyelhető meg. „Ahelyett, hogy ölbe tett kézzel várnánk a figyelmünket megragadó külső ingereket vagy feladatokat, meg kell tanulnunk többé-kevésbé akaratlagosan szabályozni önmagunkat.”^[15] A fiatalságot meg kell tanítani arra, hogy képesek legyenek életük megszervezésére, ne kallódjanak, ne sodródjanak. A fiatalok céltalan csellengése sok esetben agressziót vagy éppen önpusztítást eredményez.

Erich Fromm az emberi erőszakot két részre osztja: az egyik a velünk született agresszió, amelynek célja a fenyegető veszély elhárítása, a védekezés. A másik típusú erőszak szerinte a kártékony, a destruktív agresszió, ami viszont nem velünk született adottság, ösztön, hanem a társadalmi létünk következménye. A fogyasztói társadalom „unalmat és sekélyességet” vált ki, az ember „elkerülhetetlenül lelki ronccsá, szadistává vagy pusztító elemmé válik.”^[16] A fiatalság számára fogódzókat kell nyújtanunk. A szabadidő eltöltéséhez értelmes, vonzó lehetőségeket kell kínálnunk. Szükséges a helyi kis közösségek újraélesztése. A fogyasztói társadalom ingatag gazdasági és pénzügyi világában nem lenne szabad teljesen elszakítani minden köteléket, amely saját hagyományainkhoz, közösségeinkhez köt és megtart bennünket.

ÖSSZEGZÉS

[12] Domokos, 2000, 74–76.

[13] Korinek, 2010, 103.

[14] Csíkszentmihályi, 1998, 129.

[15] Csíkszentmihályi, 1998, 129.

[16] Fromm, 2001, 637.

Az erőszakos bűnözés súlyos társadalmi probléma, amely a jogalkotókat is komoly kihívás elé állítja. A büntetőpolitika megalkotója, a törvényhozó akkor képes szakmailag adekvát lépéseket tenni az erőszakos bűnözés csökkentése érdekében, ha megismerkedik a jelenség kriminológiai hátterével, számba veszi a nemzetközileg bevált vagy éppen életképtelennek bizonyult megoldási kísérleteket. Olyan mérvű társadalmi gondról van szó, amely esetében sem a kísérletezgetés, sem az aktuálpolitika szintjén működő büntetőpolitika nem engedhető meg. Valódi, hathatós változásokat eredményező, a XXI. századi viszonyoknak megfelelő jogi szabályozásra van szükség. Az ötlet-szinten felmerülő, a választópolgárok megnyugtatására szolgáló intézkedések nem képesek a probléma igazi nagyságának megfelelő válaszadásra. A szigorú fellépés megkerülhetetlen, azt egy komplex bűnmegelőzési programnak kell kiegészítenie. A gyermek- és fiatalok erőszakos elkövetők esetében pedig a represszió mellett nagy hangsúlyt kell fektetni a társadalmilag elfogadott magatartásminták beépítésére, rögzítésére, az állami és civil szféra hathatós közreműködésével.

IRODALOM

A fiatalok bírairól és a fiatalok bűnügyeiben követendő eljárásról szóló törvényjavaslat. 1912. december 21/február 1. Budapest, Franklin, 1913.

Az ezredfordulót követő bűnözési helyzet. Elemzés az egységes nyomozó hatósági és ügyészségi bűnügyi statisztika adatai alapján. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Statisztikai és Elemző Osztály. Budapest, 2010. <http://crimestat.b-m.hu/> Bűnözési helyzetértékelés.pdf

- Aronson, Elliot (2009): *Columbine után*. Ab Ovo, Budapest.
- Balogh Jenő (1909): *Fiatalok és büntetőjog*. Athenaeum, Budapest.
- Beccaria, Cesare (1989): *A bűnökről és a büntetésekről*. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest.
- Csíkszentmihályi Mihály (1998): *És addig éltek, amíg meg nem haltak*. Kulturtrade Kiadó, Budapest.
- Csíkszentmihályi Mihály (2007): *A fejlődés útjai. A harmadik évezred pszichológiája*. Nyitott Könyvműhely, Budapest.
- Domokos Andrea (2000): *Az erőszakos bűnözés*. Hinnova, Budapest.
- Domokos Andrea (2001): A globalizáció gyermekei In: *Collectio Juridica Universitatis Debreceniensis* I. Multiplex Media Debrecen, 177-185. pp.
- Domokos Andrea (2004): Szétesőben – A társadalmi integráció ellen ható tényezők a globalizáció világában In: *Valóság* XLVII. évf. 4. szám, 84-88. pp.
- Domokos Andrea (2009): Az erőszak mint a szabadidő-eltöltés egyik módja – Honnan eredeztethető a gyermek- és fiatalkori agresszió? In: *Rendészeti Szemle* 57. évf. 5. szám, 55-65. pp.
- Fromm, Erich (2001): *A rombolás autonómiája*. Háttér Kiadó, Budapest.
- Goleman, Daniel (1997): *Érzelmi intelligencia*. Háttér Kiadó, Budapest.
- Goleman, Daniel (2007): *Társas intelligencia. Az emberi kapcsolatok új tudománya*. Nyitott Könyvműhely, Budapest.
- Korinek László (2010): Az erőszakos bűnözés oksági összefüggései. In Németh Zsolt (szerk.) *Tiszteletkötet Sárkány István 65. születésnapjára*. Rendőrtisztviselői Főiskola, Budapest.

- Lorenz, Konrad (1994): *Az agresszió*. Katalizátor Iroda, Budapest.
- Lorenz, Konrad (1996): *Ember voltunk hanyatlása*. Cartafilus, Budapest.
- Merton, Robert K. (1980): *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra*. Gondolat, Budapest.
- Nagy László Tibor (2006): Az erőszakos bűnözés. In *Kriminológia – szakkriminológia*. (Szerk.: Gönczöl Katalin et al.) CompLex Kiadó, Budapest, 362-395. pp.
- Spitzer, Manfred (2005): *Vorsicht, Bildschirm!* Elektronische Medien, Gehirnentwicklung, Gesundheit und Gesellschaft. Stuttgart, http://www.mediaculture-online.de/fileadmin/bibliothek/spitzer_bildschirm/spitzer_bildschirm.pdf
- Szondi Lipót (1987): *Káin, a törvényszegő – Mózes, a törvényalkotó*. Gondolat. Kiadó, Budapest.

•
A györi corvina díszes kapcsai.